

Over de oorsprong van allerlei woorden.

Monster

“Kinderen geen toegang. (...) Indien u een zwak hart hebt en geen schokken kunt verdragen, dan raden wij u ten sterksten af deze film te gaan zien.” Zo adverteerde bioscoop Kranggan in 1932 voor de film *Frankenstein*. In de paginagrote advertentie van Kranggan in het *Soerabaijisch Handelsblad* wordt het monster van Frankenstein omschreven als “luguber, weerzinwekkend, gruwelijk, grotesk”. Het griezelveelverhaal van een jonge natuurwetenschapper die uit delen van lijken een wezen samenstelt dat hij met behulp van elektriciteit tot leven wekt, gaat terug op Mary Shelleys roman *Frankenstein, or The Modern Prometheus*, die dit jaar zijn tweehonderdste verjaardag viert – reden waarom de Stripdagen Haarlem dit keer in het teken staan van Frankensteins creatie. En een goed moment om stil te staan bij de herkomst van het woord *monster*.

TEKEN VAN BOVEN

Monster gaat terug op het Latijnse *monstrum*, dat staat voor ‘waarschuwend voorteken, wonderbare gebeurtenis, wezen dat de wil der goden kenbaar maakt’. Het is een afleiding van het werkwoord *monēre* (‘waarschuwen’). Een monstrum is dus een wonderteken, en vandaar: een wonderlijke verschijning, een monsterlijk gedrocht. In de Middeleeuwen kreeg het Latijnse begrip een christelijke lading. Jacob van Maerlant schreef omstreeks 1280 in zijn encyclopedie *Der naturen bloeme*: “Monstrum seghet dat latijn, dat in Dietsche [= Nederlands] mach wonder sijn.” Een monster was in de ogen van Maerlant en zijn tijdgenoten een vingerwijzing van God.

Zo’n wonderbaarlijke gebeurtenis kon het aanspoelen van een walvis op het strand zijn. In een pamflet uit 1608 over een bij Scheveningen gestrande griend staat dat God “wonderen, teecken, ende Cometen aen den hemel verthoont: Dat hy monstreuouse menschen, Dieren, op den Aertbodem, als oock wt [= uit] der zee laet voort comen.” Het gestrande kadaver werd gezien als slecht voorteken voor de ophanden zijnde wapenstilstand met Spanje.

Geleidelijk aan is in de betekenis van *monster* het accent verschoven van ‘vreemdsoortig verschijnsel’ naar ‘afzichtelijk wezen’. In samenstellingen als *monster-verbond* en *monstercoalitie* zien we een verdere betekenisontwikkeling: hier gaat het om samenwerking van partners die op het eerste gezicht niet bij elkaar passen.

BEWIJSSTUK

Behalve ‘gedrocht’ heeft *monster* ook de betekenis ‘voorbeeld, bewijsstuk, specimen’. In die betekenis, bekend sinds de veertiende eeuw, gaat het woord terug op het Latijnse werkwoord *monstrare*, dat ‘tonen, wijzen’ betekende. Dit *monstrare* is op zijn beurt – net als het *monstrum* van hierboven, dat uiteindelijk ‘afzichtelijk wezen’ is gaan ging betekenen – afkomstig van het werkwoord *monēre* (‘waarschuwen’). Een pamflet uit 1625 draagt de titel *Een kleyn monstertjen*. Het gaat niet over een klein gedrocht, maar over een staaltje mishandeling van remonstrantse predikanten, dat aan de kaak wordt gesteld als frappant voorbeeld van politieke misstanden.

Verfilming uit 1931 van Shelleys roman over het monster van Frankenstein.

Bij *bodemmonster* en *voedselmonster* gaat het om een kleine hoeveelheid die bestemd is voor testdoeleinden. In de handel is de term *monster* al eeuwen in omloop. Het vertaalwoordenboek *Schat der Nederduytscher spraken* (1573) van de Antwerpse uitgever Plantijn vermeldt als betekenis “het stuksken datmen toont van eenige koopmanschap”. De aanduiding *monster zonder waarde* was vroeger vaak op postpakketjes te vinden; hiermee werd aangegeven dat de inhoud niet bedoeld was voor de verkoop en daarom vrij van invoerrechten. Dezelfde betekenis ‘specimen’ vinden we in de uitdrukking *een monster van geleerdheid* (‘iemand die ontzettend geleerd is, een toonbeeld van geleerdheid’). Deze vorm van lofprijzing was voor tweeërlei uitleg vatbaar, zo blijkt uit de plagen-de toelichting die de letterkundige J. de Brune de Jonge toevoegde aan zijn karakterisering van de Leidse hoogleraar Gerard Vossius als “dat monster van geleerdheid”: “Ongeletterden zullen zich misschien over dat woord van *monster* verwonderen; doch zy gelieven te weten, dat het zo wel in’t goede, als in’t quaade, gebruikt wort.”

AANMONSTEREN

Van iemand die in dienst gaat als bemanningslid van een zeeschip, wordt gezegd dat hij ‘aanmonstert’. Vroeger sprak men ook van ‘monster doen’. Beide combinaties zijn afgeleid van *monster* in de betekenis ‘voorbeeld’. De monsterring was oorspronkelijk het moment waarop de bemanning zich vertoonde om te worden geïnspiceerd.

De Vlaamse website www.monster.be richt zich op het koppelen van werkzoekenden en werkgevers. De naam heeft echter niets van doen met het ‘aanmonstern’ van werkzoekenden. De Belgische jobsite is onderdeel van een Amerikaans bedrijf dat in de jaren negentig zo is genoemd omdat het publiceren van vacatures op internet toen werd gezien als een reusachtig goed idee, een ‘monster idee’.

In Nederland is de url www.monster.nl voorbehouden aan de Zuid-Hollandse gemeente Westland, waar het kustplaatsje Monster een deel van is. De naam heeft niets te maken met daar aangespoelde zeezoogdieren, maar gaat terug op het Latijnse *monasterium*, dat staat voor ‘klooster, grote centrale parochiekerk’. Monster bezat dan wel geen klooster, maar was een belangrijke bedevaartplaats, waar in de kerk relikwieën van de heilige Machutus te zien waren. De Nederlandse plaatsnaam heeft daarmee dezelfde etymologie als de Duitse stad Münster en het Londense district Westminster.